

Проблеми на сигурността

ОТНОСНО ВЪПРОСА ЗА ПРОМЕНЛИВИТЕ ПРИ КЛАСИФИЦИРАНЕТО НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ

Проф. Димитър Йончев, д.н.

Класифициране на политическите системи

В своите политически изследвания¹ Раймонд Арон привлича вниманието върху значението на променливите при съставянето на класификациите на политическите режими. За целта той се спира на три от най-влиятелните класификации в историята на политическите учения. Това са предложените от Аристотел, от Шарл Монтескьо и от Макс Вебер.

Съвсем оправдано Р. Арон поставя въпроса за ролята на променливите, върху които са извършени тези три класификации.

В първата, тази на Аристотел, основната променлива е броят на тези, които упражняват властта: “Суверенност на един, на няколко или на всички”². Според това се различават трите типа управления – деспотично, олигархично и демократично.

По отношение на втората класификация, тази на Шарл Монтескьо, Р. Арон изтъква факта, че в нея се появява още една променлива. Тя показва как се упражнява властта. При това втората променлива се оказва по-важна от първата, защото решаваща е свободата. Властта на народа не означава автоматично свобода на народа. Освен това Ш. Монтескьо се опитва да свърже политическите режими с условията на страните. Републиката е подходяща за малките територии, монархията – за средно големите, а деспотизмът – за огромните територии.

Тук е особено важно да се посочи, че той прави опит да ги разграничи и според принципа и природата им. Така републиката

¹ Aron, R., Etudes politiques. Gallimard, P., 1972, pp. 335-341.

² Пак там, с. 335.

според Монтеско се нуждае от достойнство, монархията – от чест, а деспотизмът – от страха, който внушава.³

Ш. Монтеско се стреми да свърже идеалните типове в своята класификация с конкретни исторически примери.

Третата класификация, тази на Макс Вебер, е направена въз основа на нова променлива. Това е легитимността на политическото господство. Оттук са възможни три типа политическо господство – традиционно, рационално и харизматично.⁴

Този тип класифициране е приложим към всяка съвременна ситуация.

На базата на тези три типа класификации на политическите системи Р. Арон разсъждава върху приложимостта им в практиката, като насочва вниманието към ролята на променливите при съставянето на класификациите.

Какво се крие зад избора на променливите

Зад повърхността на сравнителния анализ на различните класификации на политическите системи като по-значим и значително по-сложен въпрос се откроява този за характера на променливите.

Забелязва се, че колкото по-близки са променливите по своята природа до класифицираната материя, толкова по-точна е предложената класификация. Каква е тази природа?

Най-общо на класифициране подлежат установени повтарящи се практики по упражняването на властта в различните общества. Възможността да се утвърдят тези практики се появява с появата на писаната история и с осъзнаването на властовите отношения като различаващи се от другите обществени отношения.

Развитийност

В предложените от Р. Арон три типа класификации, в качеството им на илюстрация за развитие и усъвършенстване на класификациите (а също така и на самите политически системи), е очевидна развитийността.

При Аристотел водещата променлива е социоизмерима и лесно се поддава на количествена оценка. Това е наблюдаема променлива, достъпна за всеки, който би пожелал да я провери.

³ Пак там, с. 337.

⁴ Пак там, с. 338.

При Монтеско комбинирането на територии с принципите и с природата на всеки режим отвежда изследователя отвъд линията на видимото и предполага определен тип аналитична дейност. Опората в този случай е историческият пример, който позволява на Монтеско да илюстрира класификацията си чрез реално съществуващи, съвременни нему политически системи.

Макс Вебер е напълно освободен от необходимостта да привързва класификацията си към съществуващи политически системи, тъй като при него абстрактният характер на подреждането е взел връх пред останалите възможности. Предложената от него "легитимност", откривана в различни варианти като традиционното, рационалното или харизматичното (а често пъти, както например в лицето на президента на САЩ, и във всичките тях едновременно), е далеч от това да бъде наблюдаема променлива. За да се определи състоянието на тази променлива и оттук да се отнесе съответната политическа система към някой от типове в класификацията, е нужен дълбочинен анализ на обществените отношения.

Вероятно изборът, направен от Р. Арон с привличането на тези именно три типа класификации, е бил мотивиран в една или в друга степен и от тази биеща на очи развитийност. Един от аргументите в полза на това твърдение е и този, че в цитирания труд на Р. Арон възгледите на Аристотел са представени по-ограничено, отколкото са всъщност. Някои изследователи отбелязват дори, че "в момента, когато Аристотел задълбочи анализа, става напълно ясно, че за него е много по-важно да се знае не толкова колко души управляват, а дали управляващите са порядъчни хора".⁵

Проблемът, формулиран от Р. Арон

Може да се предположи, че тази търсена сякаш нарочно aberация е позволила на Р. Арон да формулира още по-ясно своя проблем. Проблемът, който той не прави опит да реши, но твърде добре формулира, се свежда до следното. Дори при стриктно прилагане на променливите в качеството им на класификационни критерии, има случаи, когато не е възможно да се изрази същността на политическата система, а се остава на формално равнище. Когато това се случи, не е възможно да се разграничат помежду им на практика противоположни политически системи.

Р. Арон илюстрира това с два примера.

Първият пример е от шестдесетте години на XX в. По едно и също време имаме политическата система на Съветския съюз и тази на САЩ, като и в двете лидерите, съответно Хрушчов и Кенеди, са харизматични

⁵ Beneton, Ph., Introduction à la politique moderne. Paris, Hachette, 1987, p. 30.

личности. Т.е. съгласно класификационната променлива на Макс Вебер налице е един и същи тип легитимност на властта. Открит остава въпросът как да се открий различната природа на режима.⁶

Вторият пример подкрепя тезата. Той се отнася до режима на Йосиф Сталин. При управлението му е налице суверен, който управлява според собствената си воля, без да се съобразява със закони. След смъртта му управлява олигархична група, но това не променя природата на режима.⁷

В изводна форма френският автор препоръчва да се разграничават класификациите на политическите режими от тези на типовете господство.⁸

Така формулираната препоръка изведнъж ни изправя пред напълно различна перспектива от тази, в която бяха разглеждани класификациите на политическите режими, и ни оставя безмълвно в новата ситуация. Ако бъде последван този съвет, ще се окаже, че се нуждаем от друг, паралелен ред от класификации, този път на типовете господство.

Следователно в класическия ред от класификации на политическите режими би следвало да не се съдържа информация за типа господство, а в реда от класификации на типовете господство няма да се съдържа информация за политическите режими.

Разбира се, настоящото разсъждение довежда до логическия му край изказаното в препоръката на Р. Арон. Едва ли би могло да се очаква подобна крайност да бъде предлагана като решение на формулирания проблем. Тук по-скоро е предпочетен публистичен прийом за да се създаде представа, че по принцип съществува насока за възможно решение.

Всъщност именно решението отсъства.

Възможно решение

В настоящата статия се прави опит да се предложи решение. Като предпоставка за подобен опит служи убеждението, че противопоставяне между политически режим и тип на господство в рамките на една и съща политическа система би било контрапродуктивно, доколкото това са две страни на едно и също явление, които при това са достатъчно проникнати помежду си.

Решението следва да се търси в посока на изясняване на общото между тях, а не в посока на взаимното им изключване.

Инструментът за подобно търсене е даден от Р. Арон в лицето на интерпретираните от него променливи. Необходимо е обаче да се въведат поне две категории променливи, за да се обхване спецификата, която поражда разликите между политическия режим и типа на господството.

⁶ Арон, Р., цит. съч., с. 340.

⁷ Пак там.

⁸ Пак там, с. 341.

Така, както това се случва в различни други обраси на знанието, и тук може да се оперира с два типа променливи, а именно – зависими и независими променливи.

Описаните в трите разглеждани класификации на политическите режими променливи са без изключение от типа на зависимите променливи.

Що се отнася до типа на господство, той следва да се свърже с друг тип променлива, независима променлива.

Комбинацията от зависимите и независимата променлива дава достатъчно точна представа за съответната политическа система.

Относно независимата променлива

Независимата променлива най-общо казано се отнася до характеристики от парадигматичен тип, неподдаващи се на осъзнато въздействие от страна на участниците в политическия процес.

Някои автори говорят за “сакралния вертикал, проектиран в самото битие на дадена група народи с тяхната традиция на държавно строителство в трансцендентален план, чиято същност е в религията и идеологията, която свързва тяхната култура, геополитика и еволюционизираща социална практика с трансцендентната висша реалност”.⁹ Тук е необходима известна дистанция от стилистиката на автора, но цитатът е приведен, защото отвъд формата му става дума за парадигматични параметри на общественото присъствие, т.е. за природата на едно или друго общество. Това е в пряка връзка с независимата променлива.

В монографичното изследване “Теория на скритото присъствие” е въведена независима променлива, изразяваща природата на обществото. Тя може да бъде привлечена за нуждите на настоящите разсъждения и да послужи като необходимата ни променлива, влияеща пряко върху типа на господството.

В споменатия труд тази променлива е наречена природата на наличността π . Природата на наличността π е величина с висока степен на устойчивост, промените при която настъпват при промяна на парадигматичните условия на присъствието или на пространството като цяло. Тя е в пряка връзка с културните и с традиционните фактори, описвани от величините β и α , с ценностите на обществото ζ^{sw} и с особеностите на конкурентното пространство KP^{sw} . Представянето на връзките на величината π има следния вид:

$$\pi^{sw} \rightarrow \beta, \alpha, \zeta^{sw}, \Theta^{kp} \quad (1)$$

⁹ Цымбурский. В., Россия-земля за Великим Лимитрофом: цивилизация и ее геополитика. Москва, 2000, с. 60.

Според този израз типът на обществото π^{sw} е свързан с културата β , традициите α , обществените ценности ζ^{sw} и въздействието на конкурентното пространство върху обществото Θ^{kp} .¹⁰

Определянето на зависимостите на типа на обществото π^{sw} изхожда от постулата, че това е величина, позволяваща класифицирането на обществото в пространството на другите по признаци, които са значими за тяхното присъствие. Типът следователно не е величина с определена структура, а величина, която отразява гледна точка по отношение на класифицирани общества, а в разглеждания тук случай – на класифицирани политически системи.

Следователно какъв е типът общество преди всичко зависи от това, за какво конкурентно пространство става дума. Този параметър се задава от величината Θ^{kp} , която е сумарният ефект от въздействието на конкурентното пространство върху конкретно общество.

Типът на обществото е негова базова характеристика. Тя се определя като парадигматична поради това, че промените в тази характеристика влияят на всички зависими променливи и по същество след протичането на промяна в независимата променлива престава съществуването на предходния тип общество.

Новото общество може да запази редица формални сходства с предходното, но в присъствието ще настъпят състояния, които са несводими до предходните по своите измерения.

В израза (1) са посочени трите водещи величини – обществените ценности ζ^{sw} , детерминизма на културата β и на традициите α .

Независимата променлива е величина, която се отличава с висока устойчивост. Видът ѝ съответства на вида на връзките на величината π , но изразени функционално:

$$\pi^{sw} = f(\beta, \alpha, \zeta^{sw}, \Theta^{kp}) \quad (2)$$

Съгласно израза (2) типът на обществото π^{sw} е функция от културата β , традициите α , обществените ценности ζ^{sw} и въздействието на конкурентното пространство върху него Θ^{kp} .¹¹

Най-важната страна на независимата променлива е в това, че тя отразява стремежа на обществото не просто към хомеостазиса, но и към качеството, наречено суверенност, отстояването на което повишава стабилността му в конкурентното пространство.

¹⁰ Йончев, Д., Теория на скритото присъствие, София, Идеи ХХ в., 2004 г., с. 269.

¹¹ Пак там, с. 271.

В цитирания вече монографичен труд, където са формулирани редица основни положения с аксиоматична сила, първото е свързано пряко с независимата променлива. То гласи, че

Присъствието на обществото произвежда отговарящо на неговата природа въздействие върху физическия свят.

Това основно положение е възможно да бъде представено формализирано като:

$$SW\{PP\} \implies \perp (\Delta P) \quad (3)$$

Според този израз (3) суверенитетът **SW** чрез своето присъствие **PP** имплицира промяна в състоянието на физическия свят **ΔP** съгласно определен закон **⊥**. Този закон може да се приеме като някакъв морфизъм на природата на суверенитета.¹²

От посоченото тук може да се приеме, че съществуването на обществото е представено като свързано с неговата природа, което разкрива връзката му с независимата променлива.

Заклучение

Въвеждането на независимата променлива наред с вече използваните зависими променливи увеличава евристичната сила на създаваните чрез този инструмент класификации на политическите системи.

Ако сега отново се погледнат примерите, предлагани от Р. Арон, ще се види, че в първия пример на сравняване на политическите системи начело с харизматичните Кенеди и Хрущов отсъства сравнението на независимата променлива, която в двата случая е напълно различна.

Същото се наблюдава и във втория пример, където са посочени два типа политически системи – деспотична и олигархична, без да се променя природата на обществото, и това остава неуловимо за съответната класификация. И тук след въвеждането на независимата променлива става видно, че тя се е запазила и поради това смяната на някои от зависимите променливи не променя природата на обществото.

Без да се смята, че е постигнат някакъв окончателен резултат, с настоящата статия се предлага вариант на съчетаване на зависими променливи с независима променлива като основа за класификации на политически системи.

¹² Пак там, с. 358.